

รูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธ
ของวัดป่าพุทธชินวงศาราม อำเภอภูกามยาว จังหวัดพะเยา*
A MODEL OF BUDDHIST TOUEISM MANAGEMENT OF WAT PA
BUDDHACHINNAWONGSARAM, PHUKAMYAO DISTRICT,
PHAYAO PROVINCE

ดวงพร ทรัพย์สาคร¹ และ ธาณี สุวรรณประทีป²

Tuangporn Supsakorn¹ and Thanee Suwanprateep²

¹⁻²สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹⁻²Degree of Doctor of Philosophy Vipassana

Meditation Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author's Email: kaisupsakorn @gmail.com

วันที่รับบทความ : 8 กันยายน 2568; วันแก้ไขบทความ 8 กันยายน 2568; วันตอบรับบทความ : 10 กันยายน 2568

Received 8 September 2025; Revised 8 September 2025; Accepted 10 September 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย 2) เพื่อศึกษาการพัฒนาารูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่เหมาะสมสำหรับวัดป่าพุทธชินวงศ์ และ 3) เพื่อเสนอรูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดป่าพุทธชินวงศ์ จังหวัดพะเยา การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยภาคสนาม (Field Research) เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth

Citation:

* ดวงพร ทรัพย์สาคร และ ธาณี สุวรรณประทีป. (2568). รูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

ของวัดป่าพุทธชินวงศาราม อำเภอภูกามยาว จังหวัดพะเยา.วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่, 3(5), 176-193.

Tuangporn Supsakorn and Thanee Suwanprateep. (2025). A Model Of Buddhist Toueism Management Of

Wat Pa Buddhachinnawongsaram, Phukamyao District, Phayao Province.

Modern Academic Development And Promotion Journal, 3(5), 176-193.;

DOI: <https://doi.org/10.>

<https://so12.tci-thaijo.org/index.php/MADPIADP/>

Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) พร้อมวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดป่าพุทธชินวงศ์มีลักษณะเด่น คือ การบูรณาการศรัทธาทางพระพุทธศาสนากับวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น สร้างทั้งคุณค่าทางจิตวิญญาณแก่ผู้มาเยือนและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนรอบวัด รูปแบบที่พัฒนาขึ้นเรียกว่า Model: POSC ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ 1) ด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม (Physical and Environmental Components) มุ่งออกแบบและดูแลภูมิทัศน์ สิ่งอำนวยความสะดวก และการอนุรักษ์โบราณสถานอย่างมีเอกลักษณ์ 2) การจัดการกิจกรรมเชิงพุทธและวัฒนธรรม (Organization of Buddhist and Cultural Activities) เน้นการจัดปฏิบัติธรรม บรรยายธรรม นิทรรศการพุทธศิลป์ และการฟื้นฟูประเพณีท้องถิ่น 3) การพัฒนาจิตใจและปัญญาของนักท่องเที่ยว (Spiritual and Intellectual Development of Tourists) ผ่านการจัดพื้นที่สมาธิ มุมอ่านหนังสือธรรมะ การติดคติดธรรม และการอบรมสั่งสอน การเจริญสติ 4) การมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีเครือข่าย (Community and Network Participation) โดยชุมชนมีบทบาทในการให้บริการ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และการพัฒนามัคคุเทศก์ท้องถิ่น องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย คือ รูปแบบ POSC เป็นต้นแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่ดำเนินงานอย่างองค์รวม ครอบคลุมการจัดการสิ่งแวดล้อม กิจกรรมทางศาสนา การพัฒนาจิตวิญญาณของผู้มาเยือน และการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนและเครือข่าย ซึ่งมีคุณค่าเชิงทฤษฎีในการขยายผลสู่พื้นที่อื่น และคุณค่าเชิงปฏิบัติในฐานะคู่มือพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: รูปแบบ, การจัดการ, การท่องเที่ยวเชิงพุทธ, วัดป่าพุทธชินวงศ์

Abstract

This research aimed to: (1) examine the general conditions of Buddhist tourism management in Thai society, (2) study the development of an appropriate model for Buddhist tourism management for Wat Pa Phuttha Chinawong, and (3) propose a Buddhist tourism management model for Wat Pa Phuttha Chinawong, Phayao Province. The study employed a qualitative

research methodology, comprising documentary research and field research. Data were collected through in-depth interviews with key informants and participant observation, and were analyzed using content analysis.

The findings revealed that the Buddhist tourism management of Wat Pa Phuttha Chinawong is characterized by the integration of Buddhist faith with local cultural traditions, creating both spiritual value for visitors and economic benefits for the surrounding community. The developed model, referred to as POSC, consists of four key components: (1) Physical and Environmental Components - focusing on landscape design and maintenance, provision of facilities, and conservation of historical sites with unique characteristics; (2) Organization of Buddhist and Cultural Activities - emphasizing meditation retreats, Dhamma talks, Buddhist art exhibitions, and the revitalization of local traditions; (3) Spiritual and Intellectual Development of Tourists - through the provision of meditation spaces, Dhamma reading corners, inspirational quotations, and short training courses in mindfulness practice; and (4) Community and Network Participation - engaging the community in service provision, establishing collaborative networks, and developing local tour guides. The new body of knowledge generated from this research is the POSC Model, which serves as a holistic framework for Buddhist tourism management. It encompasses environmental management, religious activities, spiritual development of visitors, and community and network participation. The model has theoretical value for application in other contexts and practical value as a guideline for developing Buddhist tourism in alignment with the social, economic, and cultural contexts of local communities in a sustainable manner.

Keywords: A Model, Management, Buddhist Tourism, Wat Pa Phutthachinawongsaram

บทนำ

ประเทศไทยเป็นดินแดนแห่งพระพุทธศาสนาที่เจริญรุ่งเรืองสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากในอดีตกาลมีวัดและพระพุทธรูปจำนวนมาก ที่ก่อสร้างขึ้นด้วยความเลื่อมใสศรัทธาอันแรงกล้าของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อพระพุทธศาสนา ซึ่งเปี่ยมล้นและทรงคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และประวัติศาสตร์ รวมทั้งหล่อหลอมด้วยประเพณีและวัฒนธรรมไทยจนกลายเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา จึงถือได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน หลักของพระพุทธศาสนาจึงเป็นแก่นและแกนของวัฒนธรรมไทยทุกสาขา โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดศีลธรรม จริยธรรม วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ไปสู่ประชาชน อีกทั้งวัดยังถือได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์และเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรม นอกจากนี้วัดยังเป็นจุดในการเชื่อมโยงเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวต่าง ๆ อันจะนำไปสู่การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม

บทบาทของวัดในการท่องเที่ยวมีปรากฏมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ สังฆาทิเสสภิกขุสิกขาบทที่ 2 เรื่องมีว่าสมัยนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น ท่านพระอุทายีอยู่ในป่าวิหารของท่านสวयงาม นาคู นาคมน ห้อยกลางมีระเบียบรอบด้าน จัดเตียง ตั้ง พูก หมอนไว้เรียบร้อย ตั้งน้ำฉันน้ำใช้ไว้พร้อมบริเวณวิหารเตียนสะอาด ชาวบ้านจำนวนมากพากันมาเที่ยวชมวิหารของท่าน พราหมณ์คนหนึ่งกับภรรยาเข้าไปหาท่านพระอุทายีถึงที่อยู่กราบเรียนว่า “พวกข้าพเจ้าอยากชมวิหารของพระคุณเจ้า” ท่านพระอุทายีตอบว่า “พราหมณ์ถ้าเช่นนั้นเชิญชมเถิด” แล้วถือลูกกุญแจไขลิ้มผลึกบานประตูเข้าไปยังวิหาร พราหมณ์เดินตามหลังท่านพระอุทายีเข้าไป ส่วนภรรยาก็เดินตามหลังพราหมณ์เข้าไป ขณะนั้นท่านพระอุทายีเดินไปเปิดปิดหน้าต่างบางตอน เวียนรอบห้องแล้วย้อนมาข้างหลัง ได้จับต้องกายนางพราหมณี พอกลับบ้านนางจึงบอกแก่พราหมณ์ พราหมณ์โกรธไปกราบทูลพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามภิกษุจับต้องกายหญิง ปรับอาบัติสังฆาทิเสสแก่ผู้ล่วงละเมิด (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) จากข้อความดังที่ปรากฏนี้นับเป็นหลักฐานชิ้นหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า วัดเริ่มมีบทบาทในฐานะเป็นสถานที่ที่เกี่ยวของของประชาชน มาตั้งแต่ในครั้งพุทธกาล ซึ่งคำว่าท่องเที่ยวปรากฏในคำบาลีว่า “จร” อ่านว่า “ จะระ” ภาษาบาลีปรากฏคำเกี่ยวกับการท่องเที่ยว คือ วิจรติ, สลจรติ แปลว่า เที่ยว สัญจรไป (พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระ

คำ), 2555) คำว่า”จร” มีปรากฏอยู่ในปฐมโองการของพระพุทธเจ้า หลังจากพระองค์ได้ตรัสรู้ เป็นพระพุทธเจ้าแล้วพระองค์ได้ส่งสาวกออกไปเผยแผ่ศาสนาด้วยพระดำรัสว่า ”จรธ ภิกขเว จาริกं พุทฺชนทิตาย พุทฺชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย เทวมนุสฺसानํ แผลเป็นภาษาไทยว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวไป เพื่อประโยชน์แก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และยังมีข้อความที่ปรากฏในพระไตรปิฎกตอนหนึ่ง ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัส กับพระอานนท์ ว่า อานนท์ สังเวชนียสถาน 4 แห่งนี้ เป็นสถานที่ที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดู ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ผู้มีศรัทธาจะมาดู ด้วยระลึกว่า “ตถาคตประสูติ ในที่นี้”... ว่า “ตถาคตได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้”... ว่า “ตถาคตประกาศธรรมจักรอันยอดเยี่ยมในที่นี้”... ว่า “ตถาคตได้เสด็จดับขันธปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสส นิพพานธาตุในที่นี้” อานนท์ ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่งจาริกไปยังเจดีย์จักมีจิตเลื่อมใสตายไป ชนเหล่านั้นทั้งหมด หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ซึ่งจากข้อความนี้แสดงให้เห็นถึงการเดินทางเพื่อที่จะไปแสดงความเคารพสักการะใน สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธเจ้านั้น อันมีมาตั้งแต่ในครั้งพุทธกาลจนมาถึงในปัจจุบัน

ฉะนั้น วัดจึงนับได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญมาตั้งแต่อดีต นับตั้งแต่ชนชั้นกษัตริย์ ลงมาจนถึงสามัญชน ซึ่งเป็นประเพณีที่กษัตริย์ผู้ขึ้นครองราชย์ในสมัยอยุธยา จะต้องเสด็จไปนมัสการ ศาสนสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาในฐานะพุทธมามกะ เช่น สมเด็จพระเอกาทศรถ เสด็จไปนมัสการพระพุทธชินราช ใน พ.ศ. 2138 และการเสด็จไปนมัสการพระพุทธบาทที่สระบุรีของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ในปี พ.ศ. 2175 เป็นต้น ส่วนสามัญชนก็พากันไปทำบุญที่วัดในโอกาสต่าง ๆ และพาลูกหลานไปวิ่งเล่นในลานวัด

การท่องเที่ยวในอดีตของวัด คือ การเดินทางมาทำบุญ นมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือประกอบศาสนกิจเพื่อความเป็นสิริมงคล อย่างไรก็ตาม ด้วยความที่วัดมีมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่า และมีความโดดเด่นเชิงศิลปกรรม จึงทำให้ในปัจจุบัน “การท่องเที่ยววัด” ได้รับความนิยมมากขึ้น โดยเฉพาะวัดที่มีความงดงามทางด้านพุทธศิลป์ เช่น วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ซึ่งมีทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศเดินทางไปเที่ยวชมกว่า 8-9 ล้านคนต่อปี (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2566)

ต่อมา เมื่อประชาชนเริ่มให้ความสนใจต่อศาสนสถานและเสนาสนะที่ทรงคุณค่าภายในวัดมากขึ้น วัดต่าง ๆ ที่มีประวัติความเป็นมาและรูปแบบศิลปกรรมที่สะท้อนความรุ่งเรืองในอดีตจึงได้รับการยอมรับในฐานะ “แหล่งท่องเที่ยว” โดยบทบาทด้านการท่องเที่ยว

ของวัดในปัจจุบันปรากฏอย่างกว้างขวาง ทั้งในกรุงเทพมหานครและจังหวัดต่าง ๆ รวมถึงการท่องเที่ยวด้านคติความเชื่อ เช่น การไหว้พระ 9 วัด การไหว้พระประจำราศี หรือพระธาตุประจำปีเกิด วัดต่าง ๆ จึงมีการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริม การบริหารจัดการ การท่องเที่ยว อาทิ การจัดการปฏิบัติธรรม การเรียนรู้พระพุทธศาสนา และการจัดสร้างศาสนสถานและศาสนวัตถุต่าง ๆ เพื่อดึงดูดความสนใจของประชาชน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2543)

กิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่พบเห็นได้ เช่น การไหว้พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ การศึกษาประวัติความเป็นมาของวัดและชุมชน การชมศิลปวัฒนธรรม การทำบุญทำทานตามความเชื่อ การปฏิบัติธรรม รวมถึงการพักผ่อนหย่อนใจพร้อมกับชมทัศนียภาพของธรรมชาติ และการจำหน่ายซื้อสินค้าท้องถิ่นที่ชุมชนรอบวัดนำมาจำหน่าย ซึ่งล้วนเป็นกิจกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงการบริหารจัดการการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ได้อย่างชัดเจน โดยก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในด้านเศรษฐกิจแก่ชุมชนและวัด ตลอดจนสร้างโอกาสให้ประชาชนได้เรียนรู้ธรรมะ ศิลปวัฒนธรรม การปฏิบัติธรรม และการพัฒนาจิตใจ ผ่านการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาและการเรียนรู้วัดในลักษณะการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา

แม้ว่าที่ผ่านมา จะมีงานวิจัยจำนวนหนึ่งที่ศึกษาแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและเชิงพุทธในประเทศไทย เช่น งานของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยที่มุ่งเน้นการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยใช้กิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีดึงดูดนักท่องเที่ยว วิเคราะห์การมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ที่พัฒนากิจกรรมการปฏิบัติธรรมสำหรับนักท่องเที่ยว แต่ยังพบข้อจำกัดสำคัญคือ งานวิจัยส่วนใหญ่เน้นเพียงองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่ง เช่น ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรม หรือด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยยังขาดการบูรณาการองค์ประกอบเหล่านี้เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบภายใต้กรอบแนวคิดเดียว

ยิ่งไปกว่านั้น ยังไม่พบงานใดที่ศึกษาเชิงลึกในกรณีของ วัดป่าพุทธชินวงศาธรรม ซึ่งมีความโดดเด่นจากการพัฒนาโครงการเชิงพุทธหลากหลาย เช่น การสร้างองค์สี่ตนาราชพญามุจลินท์ พระพุทธเมตตาประชาไทย และหอกรรมฐาน ประกอบกับมีการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมและกิจกรรมวัฒนธรรมท้องถิ่นควบคู่กันอย่างต่อเนื่อง แต่ยังไม่เคยมีการวิเคราะห์เชิงวิชาการเพื่อพัฒนา “รูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธ” ที่สอดคล้องกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของชุมชนโดยรอบ (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา, 2567)

ช่องว่างความรู้ดังกล่าวจึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้การวิจัยนี้มีความจำเป็น โดยมุ่งพัฒนา POSC Model ซึ่งเป็นการบูรณาการองค์ประกอบด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม (Physical and Environmental Components) การจัดกิจกรรมเชิงพุทธและวัฒนธรรม (Organization of Buddhist and Cultural Activities) การพัฒนาจิตใจและปัญญาของนักท่องเที่ยว (Spiritual and Intellectual Development of Tourists) และการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีเครือข่าย (Community and Network Participation) เข้าด้วยกันเป็นรูปแบบองค์รวมที่สามารถใช้เป็นต้นแบบพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธอย่างยั่งยืนในพื้นที่อื่นได้

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าวัดมิได้เป็นเพียงศูนย์กลางทางศาสนาและแหล่งถ่ายทอดคุณค่าทางศีลธรรมเท่านั้น หากยังมีบทบาทสำคัญในฐานะ “แหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา” ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะในบริบทประเทศไทยที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา การท่องเที่ยววัดจึงมีลักษณะเฉพาะที่เชื่อมโยงระหว่างศรัทธาทางศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และการเรียนรู้ทางจิตใจ ทั้งยังมีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและ เสริมสร้างการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาวรรณกรรมที่ผ่านมา พบว่างานวิจัยด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธจำนวนมาก ยังให้ความสำคัญเพียงบางองค์ประกอบ เช่น ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรม หรือด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยแยกส่วน ขาดการบูรณาการในเชิงองค์รวม และที่สำคัญ ยังไม่มีงานใดศึกษากรณีของ วัดป่าพุทธชินวงศาราม จังหวัดพะเยา อย่างเป็นระบบ ทั้งที่วัดแห่งนี้มีศักยภาพโดดเด่นในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา ทั้งในด้านกายภาพ (เช่น องค์สัตตนาคราชพญามุจลินท์และศาสนสถานต่างๆ) ด้านกิจกรรม (เช่น การปฏิบัติธรรมและฟื้นฟูประเพณีท้องถิ่น) รวมถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานภาคีภายนอก การศึกษาครั้งนี้จึงมีความจำเป็นเพื่อพัฒนา แนวทางหรือรูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ที่เหมาะสมกับบริบทของวัดป่าพุทธชินวงศาราม และสามารถใช้เป็นต้นแบบในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธแห่งอื่นได้ในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

2. เพื่อศึกษาการพัฒนาารูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่เหมาะสมสำหรับวัดป่าพุทธชินวงค์
3. เพื่อเสนอรูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดป่าพุทธชินวงค์ จังหวัดพะเยา

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบภาคสนาม (Field Work Research) เครื่องมือวิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอผลการวิเคราะห์แบบพรรณนา (Descriptive Analysis) ซึ่งเป็นวิธีการวิจัยแบบคุณภาพ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้ การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบภาคสนาม โดยใช้การวิจัยเชิงเอกสารควบคู่กับการเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อสร้างความเข้าใจอย่างรอบด้านเกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดป่าพุทธชินวงค์ จังหวัดพะเยา

1. รูปแบบการวิจัย ใช้การวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Research) และการศึกษาภาคสนามผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ข้อมูลถูกนำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และนำเสนอเชิงพรรณนา
2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จาก 4 กลุ่มหลัก ได้แก่ เจ้าอาวาสและผู้ดูแลการท่องเที่ยวของวัด 5 รูป/ท่าน นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา และการท่องเที่ยว 5 ท่าน เจ้าหน้าที่หน่วยงานท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา 5 ท่าน พุทธศาสนิกชนผู้มาเยือนและปฏิบัติธรรม 5 ท่านรวมทั้งสิ้น 20 รูป/ท่าน โดยเก็บข้อมูลจนเกิดความอิ่มตัว (Data Saturation)
3. เครื่องมือวิจัย ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ที่ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ พร้อมทั้งเครื่องบันทึกเสียงและบันทึกภาคสนาม เพื่อความถูกต้องและสมบูรณ์ของข้อมูล
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการโดย ศึกษาข้อมูลพื้นฐานและบริบทพื้นที่ สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 4 กลุ่ม สังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัด ตรวจสอบข้อมูลซ้ำกับผู้ให้ข้อมูลบางรายเพื่อความถูกต้อง (Member Checking)

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ประกอบด้วย ถอดความข้อมูลจากการสัมภาษณ์และบันทึกภาคสนาม สร้างรหัสและจัดหมวดหมู่ประเด็นสำคัญ พัฒนาเป็นธีมหลัก (Themes) ที่สะท้อนคำตอบตามวัตถุประสงค์การวิจัย ติความและสรุปผลเชื่อมโยงกับกรอบทฤษฎีและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ผลการวิจัย

จากผลการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดป่าพุทธชินวงศ์ จังหวัดพะเยาสรุปผลได้ ดังนี้

1. สภาพทั่วไปของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยมีบทบาทสำคัญทั้งในด้านศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ โดยประเทศไทยมีวัดและศาสนสถานกระจายอยู่ทุกภูมิภาค ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการเผยแผ่พระธรรมคำสอน การประกอบศาสนกิจ และการเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม และประเพณีอันทรงคุณค่า ปัจจุบัน การบริหารจัดการการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาได้ปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม และเศรษฐกิจ มีการพัฒนารูปแบบกิจกรรมทางศาสนา ปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวก สร้างสื่อความรู้ และใช้เทคโนโลยีประชาสัมพันธ์เพื่อเพิ่มศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม ยังต้องให้ความสำคัญกับการรักษาสมดุลระหว่างการส่งเสริมการท่องเที่ยวและการธำรงคุณค่าทางศาสนา เพื่อป้องกันการพัฒนาเชิงพาณิชย์ที่อาจกระทบต่อความศรัทธาและบรรยากาศแห่งความสงบ

การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยครอบคลุมกิจกรรมหลากหลาย เช่น การสักการะบูชา การปฏิบัติธรรม การเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา การชมงานพุทธศิลป์ และการเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน โดยมีนโยบายและโครงการสนับสนุนจากภาครัฐ เช่น “ไหว้พระ 9 วัด” และ “เส้นทางท่องเที่ยวเชิงศาสนา” ที่ช่วยกระตุ้นการเดินทางและสร้างรายได้ให้ท้องถิ่น นอกจากนี้ วัดยังทำหน้าที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่เชื่อมโยงเศรษฐกิจชุมชน ผ่านการจำหน่ายอาหาร ของที่ระลึก และบริการท้องถิ่น พร้อมเป็นพื้นที่สำหรับการเรียนรู้และสืบสานวัฒนธรรม เช่น การจัดค่ายปฏิบัติธรรม นิทรรศการศิลปวัฒนธรรม และงานบุญประเพณี ทำให้การท่องเที่ยวเชิงพุทธในสังคมไทยมีความโดดเด่นและศักยภาพสูงที่จะพัฒนาอย่างยั่งยืน หากสามารถบริหารจัดการโดยคำนึงถึงทั้งมิติศรัทธา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจชุมชนควบคู่กันไป

2. การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่เหมาะสมสำหรับวัดป่าพุทธชินวงศ์ การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดป่าพุทธชินวงศ์ จังหวัดพะเยา มีลักษณะเป็นกระบวนการทำงานแบบบูรณาการ ที่ให้ความสำคัญทั้งมิติด้านศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของชุมชน โดยเริ่มจากการสำรวจสภาพปัจจุบันของวัดทั้งด้านกายภาพ ความพร้อมของบุคลากร กิจกรรมที่มีอยู่ และศักยภาพของพื้นที่ จากนั้นมีการประชุมหารือร่วมกับคณะสงฆ์ ชุมชน หน่วยงานรัฐ และภาคีเครือข่าย เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธี SWOT Analysis อันนำไปสู่การกำหนดทิศทางการพัฒนาใน 4 มิติหลักดังนี้ 1) มิติด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม วัดได้ปรับปรุงภูมิทัศน์ให้ร่มรื่น สะอาด และมีบรรยากาศสงบเหมาะแก่การปฏิบัติธรรม พร้อมจัดระบบสิ่งอำนวยความสะดวกให้ได้มาตรฐาน เช่น ทางเดิน ป้ายบอกทาง ห้องน้ำสะอาด และพื้นที่จอดรถเพียงพอ อีกทั้งยังมีการอนุรักษ์โบราณสถานและงานศิลปกรรมอย่างรอบคอบ โดยใช้วิธีการซ่อมแซมที่คงเอกลักษณ์เดิม เพื่อรักษามูลค่าทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ 2) มิติด้านกิจกรรมเชิงพุทธและวัฒนธรรม มีการออกแบบและจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนา ควบคู่กับการสืบสานประเพณีท้องถิ่น เช่น การบรรยายธรรม การปฏิบัติวิปัสสนา การจัดเทศกาลวันสำคัญทางศาสนา รวมถึงการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน สิ่งเหล่านี้ไม่เพียงดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาสัมผัสประสบการณ์เชิงลึก แต่ยังช่วยสร้างความภาคภูมิใจแก่ชุมชนในรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตน 3) มิติด้านการพัฒนาจิตใจและปัญญาของนักท่องเที่ยว วัดจัดให้มีสื่อการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาหลากหลายรูปแบบ ทั้งนิทรรศการถาวร ป้ายสื่อความหมาย สื่อดิจิทัล และกิจกรรมเสวนาธรรม เพื่อให้ผู้มาเยือนได้เข้าใจหลักธรรมและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ในลักษณะนี้ไม่เพียงสร้างความรู้และศรัทธา แต่ยังช่วยยกระดับจิตใจและปัญญาของนักท่องเที่ยว 4) มิติด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีเครือข่าย การดำเนินการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดให้ความสำคัญต่อการเปิดพื้นที่ให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทอย่างแท้จริง ทั้งการจำหน่ายอาหารและของที่ระลึกที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่น การสร้างเครือข่ายกับสถานศึกษาและหน่วยงานภาครัฐเพื่อจัดกิจกรรมร่วมกัน รวมถึงการสนับสนุนการจัดตั้งชมรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น เพื่อถ่ายทอดความรู้แก่ผู้มาเยือน ซึ่งช่วยสร้างรายได้ กระจายผลประโยชน์ และปลูกฝังความภาคภูมิใจแก่คนในพื้นที่ ปัจจัยความสำเร็จ การดำเนินงานประสบผลสำเร็จได้เนื่องจากมีผู้นำทางศาสนาที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล สามารถประสานความร่วมมือจากทุกฝ่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ชุมชนมีความเข้มแข็งและพร้อมสนับสนุนกิจกรรมของวัด มีการบูรณาการ

หลักการกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในเชิงวิชาการ และมีการใช้เทคโนโลยีสื่อสารสมัยใหม่ช่วยเผยแพร่ประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง บทเรียนและแนวปฏิบัติที่ดี ประสบการณ์จากการพัฒนาแสดงให้เห็นว่าการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่ยั่งยืนจำเป็นต้องรักษาสมดุลระหว่างการส่งเสริมการท่องเที่ยวกับการธำรงคุณค่าทางศาสนา ต้องให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินงาน ไปจนถึงการประเมินผล อีกทั้งควรพัฒนาทักษะของพระสงฆ์และบุคลากรที่เกี่ยวข้องให้มีความสามารถทั้งด้านศาสนา การสื่อสาร และการบริการ เพื่อให้สามารถถ่ายทอดความรู้และคุณค่าทางจิตวิญญาณแก่นักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. รูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดป่าพุทธชินวงศ์ จังหวัดพะเยา จากการศึกษาค้นคว้า วัดป่าพุทธชินวงศ์มีแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีความเป็นระบบและครอบคลุมทุกมิติ โดยมีเป้าหมายหลักในการธำรงคุณค่าทางพระพุทธศาสนา ควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้มาเยือนในยุคปัจจุบัน การดำเนินงานเป็นลักษณะ “บูรณาการหลายมิติ” ครอบคลุมตั้งแต่การจัดการพื้นที่และสิ่งแวดล้อม การจัดกิจกรรมเชิงศาสนาและวัฒนธรรม การพัฒนาจิตใจและปัญญาของผู้มาเยือน ตลอดจนการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีเครือข่าย 1) องค์ประกอบด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม วัดได้ปรับปรุงภูมิทัศน์โดยเน้นความร่มรื่นและเป็นธรรมชาติ สร้างบรรยากาศสงบซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ผู้มาเยือนเกิดความรู้สึกผ่อนคลายและพร้อมเปิดใจต่อการเรียนรู้ทางธรรมะ มีการดูแลรักษาความสะอาดอย่างสม่ำเสมอถึงการจัดโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ทางเดินที่ปลอดภัย การติดตั้งป้ายบอกทางที่ชัดเจน ห้องน้ำสะอาด และที่จอดรถเพียงพอ พร้อมทั้งให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์โบราณสถานและศิลปกรรมเก่าแก่ของวัด เพื่อสืบสานเอกลักษณ์และคุณค่าทางวัฒนธรรม 2) การจัดกิจกรรมเชิงพุทธและวัฒนธรรม กิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นมีทั้งรูปแบบที่เน้นการปฏิบัติ เช่น โครงการปฏิบัติธรรมรายเดือนและในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การบรรยายธรรมโดยพระวิปัสสนาจารย์ที่มีชื่อเสียง การจัดค่ายเยาวชนเพื่อปลูกฝังศีลธรรม และกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม เช่น งานประเพณีเวียนเทียน งานบุญประจำปี งานทอดกฐิน ซึ่งนอกจากจะสร้างโอกาสให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้พระธรรมคำสอนแล้ว ยังช่วยฟื้นฟูและอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นให้คงอยู่ 3) การพัฒนาจิตใจและปัญญาของนักท่องเที่ยว วัดเน้นการสร้างประสบการณ์เชิงจิตวิญญาณแก่ผู้มาเยือน โดยมีพื้นที่สำหรับการเจริญสมาธิและภาวนาอย่างเป็นสัดส่วน จัดเตรียมมุมอ่านหนังสือธรรมะและแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ตลอดจนติดตั้งป้ายคติธรรมตามจุดต่าง ๆ เพื่อกระตุ้นการใคร่ครวญ นอกจากนี้ยังมีการจัดอบรมเชิงปฏิบัติด้านสติปัญญา

และวิปัสสนา เพื่อให้ผู้มาเยือนได้เรียนรู้และฝึกฝนวิธีการนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งช่วยยกระดับทั้งด้านจิตใจและความเข้าใจในพระพุทธศาสนา 4) การมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีเครือข่าย ชุมชนรอบวัดมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงพุทธ เช่น การจำหน่ายอาหารและของที่ระลึกที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่น การรวมกลุ่มเป็นชมรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นเพื่อถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับวัดและพระพุทธศาสนา รวมถึงการสร้างร่วมมือกับโรงเรียน หน่วยงานราชการ และองค์กรเอกชนในการจัดกิจกรรมและสนับสนุนงบประมาณ หรือสื่อประชาสัมพันธ์ การมีส่วนร่วมนี้ไม่เพียงช่วยเสริมสร้างรายได้ให้กับชุมชน แต่ยังสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและความภาคภูมิใจในมรดกทางศาสนาและวัฒนธรรม สรุปลักษณะเด่นของรูปแบบ รูปแบบการบริหารจัดการของวัดป่าพุทธชินวงศ์มีความโดดเด่นในด้านการผสมผสานระหว่างการรักษาคุณค่าทางพระพุทธศาสนากับการตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ตั้งแต่พระสงฆ์ ชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานรัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษา นอกจากนี้ยังมีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสื่อสารสมัยใหม่เพื่อเผยแพร่ข้อมูลและประชาสัมพันธ์กิจกรรม ทำให้การบริหารจัดการมีความยืดหยุ่นคล่องตัว และสามารถสร้างความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์กับการพัฒนาได้อย่างเหมาะสม

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดป่าพุทธชินวงศ์ จังหวัดพะเยา ได้ข้อสรุปที่มีประเด็นที่น่าสนใจนำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. สภาพทั่วไปของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย จากผลการศึกษา การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยมีบทบาทครอบคลุมหลายมิติ ทั้งด้านศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจชุมชน โดยวัดและศาสนสถานกระจายอยู่ทั่วประเทศ ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ควบคู่กับการเป็นพื้นที่เรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นปัจจัยดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้อย่างต่อเนื่อง ลักษณะเด่นของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธในปัจจุบัน คือ การปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี เช่น การปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวก การจัดกิจกรรมทางศาสนาที่หลากหลาย และการใช้สื่อดิจิทัลเพื่อเผยแพร่ข้อมูล อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาเน้นให้เห็นว่า การพัฒนาจำเป็นต้องรักษาสมดุลระหว่างการส่งเสริมการท่องเที่ยวและการรักษาคุณค่าทางศาสนา เพราะหากมุ่งเน้นเชิงพาณิชย์มากเกินไป อาจ

ส่งผลกระทบต่อบรรยากาศแห่งความสงบและความศรัทธาของผู้แสวงบุญ นอกจากนี้ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ เช่น การปฏิบัติธรรม การสักการะบูชา การร่วมพิธีกรรม และการเรียนรู้วิถีชุมชน มีบทบาทสำคัญในการสืบทอดค่านิยมและวัฒนธรรมไทย ตลอดจนสร้างรายได้และโอกาสทางเศรษฐกิจแก่ท้องถิ่น แต่สิ่งที่จะทำให้การบริหารจัดการในภาพรวมยั่งยืน คือ การวางนโยบายที่ให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนและการบูรณาการทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง สอดคล้องกับวรพลและนภดล ซึ่งว่าการท่องเที่ยวเชิงพุทธในประเทศไทยมีรากฐานจากศาสนา ศรัทธาและการผสมผสานกับวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้วัดไม่เพียงเป็นศูนย์กลางศาสนา แต่ยังเป็นพื้นที่เรียนรู้วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ซึ่งตรงกับผลการศึกษาที่พบว่าการจัดการในปัจจุบันยังคงรักษาแก่นทางศาสนาไว้ในขณะเดียวกันก็ปรับตัวตามบริบทสังคม แนวคิดการบูรณาการการท่องเที่ยวกับการอนุรักษ์ศาสนาและสิ่งแวดล้อม ซึ่งปรากฏในงานวิจัยของ UNESCO (2018) ก็สอดคล้องกับผลการศึกษา โดยเน้นความสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์เชิงเศรษฐกิจและการธำรงคุณค่า และแตกต่างกับงานวิจัยส่วนใหญ่เน้นภาพรวมของการท่องเที่ยวเชิงพุทธในหลายพื้นที่ แต่ผลการศึกษาฉบับนี้ลงลึกไปถึงปัญหาที่เกิดจากการมุ่งเน้นเชิงพาณิชย์เกินไป ซึ่งอาจกระทบต่อความสงบของสถานที่ประเพณีนี้ยังพบว่ายังไม่ถูกกล่าวถึงอย่างชัดเจนในงานวิจัยก่อนหน้า

2. การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่เหมาะสมสำหรับวัดป่าพุทธชินวงศ์ การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการของวัดป่าพุทธชินวงศ์มีความเป็นระบบและครอบคลุมทุกมิติ โดยใช้กระบวนการ SWOT ANALYSIS วิเคราะห์สภาพปัจจุบันและศักยภาพของวัด ก่อนกำหนดแนวทางพัฒนาใน 4 มิติหลัก ได้แก่ 1) มิติด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม – ปรับปรุงภูมิทัศน์ให้ร่มรื่น สะอาด จัดสิ่งอำนวยความสะดวกได้มาตรฐาน และอนุรักษ์โบราณสถานอย่างคงเอกลักษณ์เดิม 2) มิติด้านกิจกรรมเชิงพุทธและวัฒนธรรม – จัดกิจกรรมทางศาสนาและงานวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงศรัทธากับวิถีชุมชน เช่น ปฏิบัติธรรม บรรยายธรรม งานบุญประเพณี 3) มิติด้านการพัฒนาจิตใจและปัญญาของนักท่องเที่ยว – จัดสื่อการเรียนรู้ทางธรรม ป้ายคติธรรม พื้นที่ปฏิบัติสมาธิ และการอบรมเชิงปฏิบัติ 4) มิติด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีเครือข่าย – เปิดโอกาสให้ชุมชนมีบทบาทในกิจกรรมและบริการ สร้างเครือข่ายกับโรงเรียน หน่วยงานรัฐ และสนับสนุนชมรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น การดำเนินงานที่ประสบความสำเร็จเกิดจากการมีผู้นำทางศาสนาที่มีวิสัยทัศน์ การบูรณาการหลักธรรมกับการจัดการเชิงวิชาการ และการใช้เทคโนโลยีสื่อสารเพื่อประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ผลการพัฒนาสะท้อนว่าการจัดการที่ยั่งยืนต้องมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนตั้งแต่ต้นจนจบ และต้องคงไว้ซึ่ง

แก่นแท้ทางพระพุทธศาสนาแม้ในกระบวนการปรับตัวสู่ความทันสมัย สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาตามมิติ (กายภาพ-สิ่งแวดล้อม, กิจกรรมเชิงพุทธ, พัฒนาจิตใจและปัญญา, การมีส่วนร่วมชุมชน) มีความสอดคล้องกับกรอบการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนของ องค์การการท่องเที่ยวโลก (UNWTO และงานของ บุญช่วย ที่ระบุว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนต้องอาศัย การบูรณาการด้านโครงสร้างพื้นฐาน กิจกรรม และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การใช้กระบวนการ SWOT ANALYSIS ในการกำหนดทิศทางพัฒนาก็ตรงกับวิธีการที่ ศุภวรรณ ใช้ในการพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยววัด เพื่อระบุจุดแข็ง-จุดอ่อนและโอกาส-อุปสรรค และแตกต่างงานวิจัยก่อนหน้ามักเน้น “กิจกรรมทางศาสนา” หรือ “การปรับภูมิทัศน์” แยกกัน แต่ผลการศึกษาจัดรวมทุกมิติเป็นแผนองค์รวม ซึ่งทำให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างด้านกายภาพ กิจกรรม และการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเป็นระบบมากขึ้น การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ ประชาสัมพันธ์และบริหารจัดการ ซึ่งในงานทบทวนเดิมบางส่วนยังไม่ได้เน้นเป็นองค์ประกอบหลัก

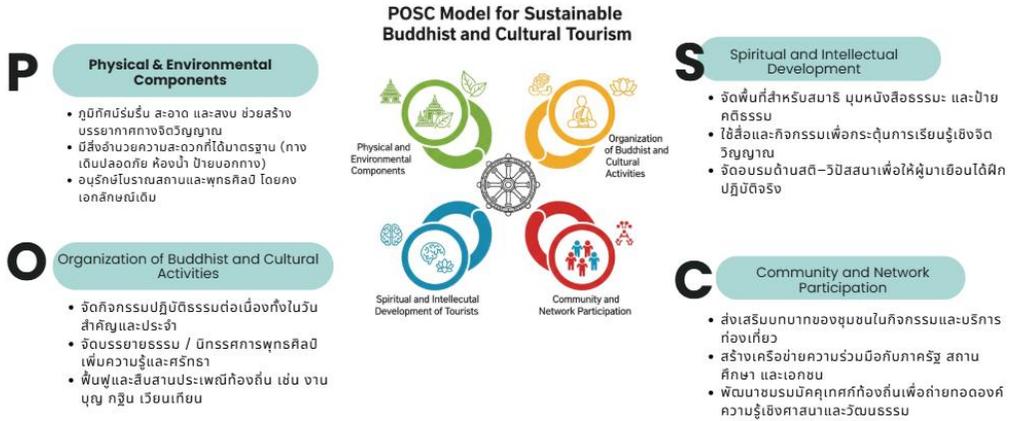
3. รูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดป่าพุทธชินวงศ์ จังหวัดพะเยารูปแบบการบริหารจัดการของวัดป่าพุทธชินวงศ์มีลักษณะ “การบูรณาการหลายมิติ” ที่สามารถเชื่อมโยงศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจชุมชนเข้าด้วยกันอย่างสมดุล โดยมีองค์ประกอบสำคัญดังนี้ 1) ด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม - การจัดสภาพแวดล้อมให้ร่มรื่น สะอาด พร้อมสิ่งอำนวยความสะดวกที่ครบถ้วน และการอนุรักษ์โบราณสถานให้คงคุณค่าทางประวัติศาสตร์และศิลปกรรม 2) ด้านกิจกรรมเชิงพุทธและวัฒนธรรม - การจัดกิจกรรมที่หลากหลายและต่อเนื่อง ครอบคลุมทั้งด้านปฏิบัติธรรม การบรรยายธรรม งานบุญ และกิจกรรมวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อสร้างประสบการณ์เชิงจิตวิญญาณควบคู่กับการเรียนรู้วัฒนธรรม 3) ด้านการพัฒนาจิตใจและปัญญา - การสร้างพื้นที่และสื่อการเรียนรู้เพื่อกระตุ้นการใคร่ครวญทางธรรม เช่น ป้ายคติธรรม มุมหนังสือธรรมะ และการอบรมสติ-วิปัสสนา 4) ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีเครือข่าย - การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหลายภาคส่วน และการพัฒนามัคคุเทศก์ท้องถิ่น จุดเด่นของรูปแบบนี้ คือ ความสามารถในการรักษาแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ขณะเดียวกันก็ตอบสนองต่อความต้องการและพฤติกรรมนักท่องเที่ยวสมัยใหม่ ด้วยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมและเทคโนโลยีดิจิทัล ส่งผลให้การบริหารจัดการมีความคล่องตัว ยืดหยุ่น และสามารถเป็นต้นแบบที่นำไปประยุกต์ใช้กับแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

อื่น ๆ ได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับแนวคิด “การบูรณาการหลายมิติ” ของ อารมณ์และ สุทธิวรรณ ที่เน้นว่าการท่องเที่ยวเชิงพุทธต้องเชื่อมโยงศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจชุมชน เพื่อสร้างความยั่งยืนการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมตรงกับข้อเสนอของงานวิจัย สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ที่ระบุว่า การมีส่วนร่วมของท้องถิ่นคือหัวใจของความสำเร็จในระยะยาว และแตกต่างผลการศึกษานี้เน้นการเชื่อมโยง “การพัฒนาจิตใจและปัญญา” เข้ากับ “กิจกรรมท่องเที่ยว” อย่างเป็นขั้นตอน ซึ่งในงานวิจัยที่ทบทวนก่อนหน้า มักกล่าวถึงการ พัฒนาจิตใจเป็นเพียงผลพลอยได้ ไม่ได้จัดเป็นองค์ประกอบหลักของรูปแบบการจัดการ มีการระบุชัดเจนถึงความสามารถของรูปแบบนี้ที่จะเป็นต้นแบบ (MODEL) ให้กับแหล่งท่องเที่ยวเชิง พุทธอื่น ๆ ในบริบทใกล้เคียง ซึ่งเป็นข้อเสนอใหม่ที่ยังไม่พบในเอกสารทบทวน

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยได้สร้างองค์ความรู้เชิงทฤษฎีและปฏิบัติใน 4 องค์ประกอบหลัก ดังนี้ 1) Physical and Environmental Components การจัดภูมิทัศน์และสิ่งอำนวยความสะดวกให้ ร่มรื่น สะอาด ปลอดภัย ควบคู่กับการอนุรักษ์โบราณสถานและศิลปกรรม 2) Organization of Buddhist and Cultural Activities การจัดกิจกรรมทางพุทธศาสนาและวัฒนธรรม เช่น โครงการปฏิบัติธรรม นิทรรศการ และงานประเพณี เพื่อเชื่อมโยงศรัทธากับวิถีชุมชน 3) Spiritual and Intellectual Development of Tourists การสร้างพื้นที่และกิจกรรมที่ ส่งเสริมการเจริญสติ ศึกษาระยะ และการฝึกปฏิบัติภาวนา เพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญาของผู้ มาเยือน 4) Community and Network Participation การมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคี เครือข่าย ผ่านการบริการ ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ความร่วมมือกับหน่วยงานการศึกษา-รัฐ และการ พัฒนามัคคุเทศก์ท้องถิ่น สรุปล้น ๆ คือ องค์ความรู้ POSC: MODEL ครอบคลุม การจัดการ สิ่งแวดล้อม กิจกรรมเชิงพุทธ การพัฒนาจิตใจ และการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งเป็นพื้นฐาน ของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่ (MODEL : POSC)

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่ BIDCK: MODEL

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้ได้สำรวจ วิเคราะห์ และนำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดป่าพุทธชินวงค์ จังหวัดพะเยา โดยใช้ข้อมูลจากหลายมิติ ครอบคลุมทั้งสภาพทั่วไปของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย บทบาทของวัดในฐานะแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา ปัญหาและข้อจำกัด รวมถึงโอกาสและปัจจัยสนับสนุนที่เอื้อต่อการพัฒนาผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดป่าพุทธชินวงค์มีลักษณะเด่นคือ การบูรณาการศรัทธาทงพระพุทธศาสนากับวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น สร้างทั้งคุณค่าทางจิตวิญญาณแก่ผู้มาเยือนและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนรอบวัด รูปแบบที่พัฒนาขึ้นเรียกว่า Model: POSC ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ 1) ด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม (Physical and Environmental Components) มุ่งออกแบบและดูแลภูมิทัศน์ สิ่งอำนวยความสะดวก และการอนุรักษ์โบราณสถานอย่างมีเอกลักษณ์ 2) การจัดกิจกรรมเชิงพุทธและวัฒนธรรม (Organization of Buddhist and Cultural Activities) เน้นการจัดปฏิบัติธรรม บรรยายธรรม นิทรรศการพุทธศิลป์ และการฟื้นฟูประเพณีท้องถิ่น 3) การพัฒนาจิตใจและปัญญาของนักท่องเที่ยว (Spiritual and Intellectual Development of Tourists) ผ่านการจัดพื้นที่สมาธิ มุณโหมังสิอธรรมะ การติดคิตรีธรรม และการอบรมสั่งสอน

การเจริญสติ 4) การมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีเครือข่าย (Community and Network Participation) โดยชุมชนมีบทบาทในการให้บริการ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และการพัฒนามัคคุเทศก์ท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 1) กำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงพุทธอย่างยั่งยืน โดยหน่วยงานรัฐควรกำหนดแนวทางและมาตรฐานการจัดการที่ชัดเจน เพื่อให้เกิดสมดุลระหว่างการส่งเสริมการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์คุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรม 2) สนับสนุนงบประมาณและโครงสร้างพื้นฐาน สำหรับปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ห้องน้ำ ป้ายบอกทางหลายภาษา และการจัดการสิ่งแวดล้อม เพื่อยกระดับประสบการณ์นักท่องเที่ยว 3) พัฒนาศักยภาพบุคลากร ทั้งพระสงฆ์ ชุมชน และผู้เกี่ยวข้อง ให้มีความรู้ด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยว การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีประชาสัมพันธ์ 4) สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างวัด หน่วยงานรัฐ เอกชน และภาคประชาสังคม เพื่อพัฒนากิจกรรมและสร้างรายได้หมุนเวียนในชุมชน **ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป** การวิจัยในครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะการดำเนินการวิจัยในประเด็น ดังนี้ 1) การเปรียบเทียบรูปแบบและปัจจัยความสำเร็จของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธในบริบทต่างพื้นที่ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน 2) การบูรณาการมิติทางจิตวิญญาณในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ การประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในระยะยาว 3) การสร้างรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธอย่างยั่งยืน การศึกษาเชิงเปรียบเทียบข้ามพื้นที่และการมีส่วนร่วมของชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2550). *พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศิลปากร.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2543). *วัดพัฒนา 43*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- อัครรัตน์ มุสิกานนท์. (2561). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา. *วารสารสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์*, 1-23.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2556). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2543). *การท่องเที่ยวกับพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

- ภัทร์สุภา ลีลานภาพรณ. (2551). “การท่องเที่ยวเชิงพุทธ: ศึกษาเฉพาะกรณีแหล่งวัฒนธรรมในกรุงเทพมหานคร”. ใน *สารนิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ. (2556). *แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)*. โดย ภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
- วัดป่าพุทธชินวงศาราม. (2567). *เอกสารโครงการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ*. พระยา: วัดป่าพุทธชินวงศาราม.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา. (2567). ใน *รายงานสภาพการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของจังหวัดพะเยาประจำปี 2566*. พระยา: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา.
- สุภาภรณ์ บัวใหญ่. (2561). *การจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมวิชาการและเอกสารทางวิชาการ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.